

Tullantıların təkrar emalı "yaşıl gələcək" in təminatına dəstək verir

Qarabağın və Şərqi Zəngəzurun bərpasında dağıdılmış tikililərin qalıqlarından səmərəli istifadə olunur

Züleyxa Əliyeva

Qlobal iqlim dəyişikliyi tullantıların artması, ətraf mühitin çirklənməsi, torpaqların səhrələşməsi və təmiz içməli su çatışmazlığına səbəb olur. Təbii ki, bu proses bütün dünyanı narahat etdiyi kimi, Azərbaycanda da əlaqədar qurumların gərəkli tədbirlər görməsini tələb edir.

Vəziyyətdən çıxmağın optimal variantlarından biri tullantıların təkrar emalıdır. Təkrar emal təbii sərvətlərimizi qorumağa kömək edir, ekoloji cəhətdən təmiz və "yaşıl planet" in yaranmasında çox böyük rol oynayır. Üstəlik, bu proses təbii ehtiyatları gələcək nəsəl üçün qoruyur, istehsal olunan tullantıların miqdarını azaldır və zibilxanaların həddindən artıq yüklənməsinin qarşısını alır. Təkrar emal yeni iş yerlərinin yaranmasına yol açır, xammal "ovunu" məhdudlaşdırır. Bütün bunlar Azərbaycanda ekoloji siyasətin əsas istiqamətləri olmaqla yanaşı, həm də ətraf mühitin mühafizəsinə və təbii sərvətlərdən səmərəli istifadəyə təkan verir. Nəticədə ölkə ərazisində yüksəkkeyfiyyətli ekoloji mühit və "yaşıl enerji" məkanı yaranır.

Məlumdur ki, ətraf mühiti çirkləndirən əsas faktorlardan biri də plastik qablaşdırma tullantılarıdır. Həmin tullantılar təbiətdə yüz illər ərzində parçalanmır, miqdarı isə ilbəil artır. Araşdırmalar göstərir ki, bu tullantılar düzgün idarə olunmadığından ətraf mühiti çirkləndirir, kənd təsərrüfatı torpaqlarının dərin qatlarına keçərək bitkilərin normal inkişafını ləngidir və məhsuldarlığın aşağı düşməsinə səbəb olur. Fikrimizi faktların dili ilə davam etdirsək, ortaya belə bir mənzərə çıxır: ötən əsrin ortalarında dünya üzrə təxminən 1,5 milyon ton plastik məhsul istehsal olunub. Həmin göstərici 1990-cı ildə təxminən 67 dəfə artaraq 100 milyon tona çatıb. 2015-ci ilə qədər isə bu rəqəm 3 dəfədən çox artıb və təxminən 322 milyon tona bərabər olub. Plastik məmulat istehsalının belə sürətlə artması plastik tullantıların daha böyük templə çoxalmasına təkan verib.

Bu gün plastik tullantıların yaranması tempinin azalması istiqamətində mühüm addımlar atılır. Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyinin Ekoloji siyasət şöbəsinin müdiri Faiq Mütəllibov deyir: "Hazırda plastik tullantıların azaldılması və təkrar emalı üçün fəaliyyət planı həyata keçirilir. Bu plana əsasən, 37 şəhər və rayonda 250-dən çox tullantı konteynerləri quraşdırılıb. Burada əsas məqsəd plastik tullantıların çeşidlənməsi və təkrar emala verilməsidir. Müxtəlif layihələr çərçivəsində bu proses davam edir. Bakı şəhəri Nərimanov rayonunda əvvəlcə pilot layihə kimi iki fərqli konteyner yerləşdirilib. Bu konteynerlər təkrar emalı mümkün olan tullantılar üçün nəzərdə tutulub. Tullantılar çeşidləmə zavoduna gedir, orada daha dəqiq kateqoriyalara bölünür. Azərbaycanda çeşidləmə praktikası yeni olsa da, təkrar emalda maraqlı olan şirkətlər kifayət qədərdir".

Daha bir fakta müraciət edək. Azərbaycan Dövlət Statistika Komitəsinin məlumatına əsasən, 2023-cü ildə ölkədə 4086,1 min ton tullantı əmələ gəlib. Bunun 66,6 faizini bərk məişət tullantıları, 33,4 faizini isə müəssisələrin istehsal fəaliyyəti nəticəsində yaranmış müxtəlif növ tullantılar təşkil edib. Ötən il yaranmış 2719,6 min ton bərk məişət tullantılarının 79,4 faizi zərərsizləşdirilməsi məqsədilə poliqonlara daşınıb, 19,5 faizi enerji əldə edilməsi məqsədilə istifadə olunub, 1,1 faizi ölkə daxilində satılıb. Məişət tullantılarından istifadə hesabına 223,0 milyon kVt saat və ya 2022-ci illə müqayisədə 8,6 faiz çox elektrik enerjisi istehsal edilib. Sənayedə və iqtisadiyyatın digər sahələrində əvvəlki illərdə yaranan qalıqlar daxil olmaqla, ötən il istehsalat tullantılarının 22,9 faizi müəssisələrdə xammal kimi istifadə edilib, 19,9 faizi ölkə daxilində satılıb, 1,6 faizi ixrac olunub, 8,5 faizi zərərsizləşdirilməsi məqsədilə poliqonlara daşınıb, 47,1 faizi isə müəssisələrdə qalıb.

Tullantıların təkrar emalı və istifadəyə verilməsi işğaldan azad edilmiş Qarabağ ərazilərində də həyata keçirilir. Bu, Qarabağın yenidən qurulmasında, bərpasında bir yenilikdir. Ötən ildən Qarabağ və Şərqi Zəngəzurdə tullantıların idarə olunması sisteminin quraşdırılması üçün ilkin addımlar atılıb. Azərbaycanda ilk dəfə olaraq Ağdam rayonunda tikinti-söküntü tullantılarının təkrar emalına başlanılıb. Tullantılardan, dağıdılmış tikililərin qalıqlarından təkrar emal nəticəsində əldə olunan materiallar daha çox yol tikintisi üçün yararlıdır. Həmin materiallar yol yataqları və tametaltı özü kimi istifadə olunur. Bu da sıfır tullantıya nail olmaq fürsəti yaradır. Qeyd edək ki, dağıntıların idarə olunması çox ciddi işdir. Ekologiyaya zərər vurmada milyonlarla kub dağıntıyı tikinti materialına çevirmək iqtisadiyyata da xeyir verir.

Əslində, bu proses dünya təcrübəsində illərdir mövcuddur və xeyli də gəlirli sahə hesab olunur. Hələ 1992-ci ildə Birləşmiş Millətlər Təşkilatının təşəbbüsü ilə Rio-de-Janeyro şəhərində keçirilmiş beynəlxalq konfransda səsləndirilmişdi ki, dünyanın gələcək inkişafı ilk növbədə ekoloji problemlərin necə həll edilməsindən asılı olacaq. Məhz həmin tədbirdə dünyada mövcud olan ətraf mühit problemlərinin həlli yolları çox ciddi şəkildə nəzərdən keçirilmiş və mühüm qərarlar, o cümlədən artıq bütün beynəlxalq ekoloji təşkilatların proqram sənədinə çevrilmiş "Dayanıqlı inkişaf" konsepsiyası qəbul edilmişdi. Bu konsepsiyada iqtisadi inkişafın ekoloji tarazlıqla vəhdət təşkil etməsi, üstünlüyün ətraf mühitin qorunmasına verilməsi, ekoloji problemlərin ilk növbədə həll olunması, gələcək nəsillərin imkanları məhdudlaşdırılmadan çağdaş nəsillərin rifahının yaxşılaşdırılması ön xəttə çəkilmişdi. Konsepsiyada tullantıların təkrar emal olunması da yer almışdı. Məhz həmin konsepsiyadan çıxış edərək Qarabağda tullantıların yığılması, çeşidlənməsi və təkrar emalı üçün strategiya hazırlanıb.

Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi, "Təmiz şəhər" ASC-nin təşkilatçılığı ilə Bakıda keçirilən "Yaşıl dünya naminə həmrəylik: dayanıqlı gələcək üçün tullantıdan dəyərə" beynəlxalq forumunda çıxış edən ekologiya və təbii sərvətlər naziri, COP29-un prezidenti Muxtar Babayevin sözlərinə görə, işğaldan azad edilmiş ərazilərdə tullantıların müasir idarəetmə sisteminin qurulması üzərində fəal iş aparılır: "Tullantıların xammal kimi təkrar istifadəsi vacibdir. Ağdam rayonunda bərpası planlaşdırılan kəndlərdə pilot layihələr həyata keçirilir. Bu ərazilərdə intensiv bərpa-quruculuq işləri aparıldığı üçün özəl sektorun diqqətinin artırılması da vacibdir".

Bütün bunlar onu deməyə əsas verir ki, artıq Qarabağda dağınıq və tullantılar çay yataqlarına tökülməyəcək, onların müasir dünya standartlarına uyğun istifadə olunması həyata keçiriləcək. Bu da BMT-nin İqlim Dəyişmələri üzrə Çərçivə Konvensiyasınının Tərəflər Konfransının 29-cu sessiyasına töhfə olaraq diqqətlərdən yayınmayacaq. Bu, həm də təkrar emal nəticəsində işğaldan azad edilmiş ərazilərdə uğur əldə olunmaqla yanaşı, ətraf mühitin qorunması, ekoloji problemlərin həlli və "yaşıl" gələcəyin təmini istiqamətində mühüm addım olacaq.